

Поділ бізнесу подружжя: позиції судів

Ілона МИЛОСТИВА,
юрист, адвокат EQUITY

На етапі поділу майна подружжя сторонам особливо складно розмежувати право та справедливість. Емоційність цього процесу часто затьмарює юридичну логіку та залишає безліч «дорогих» для сторін нюансів поза увагою. Забігаючи наперед, зазначу, що незалежно від того, хто з подружжя займався бізнесом, інший має право на отримання грошової компенсації у розмірі половини вартості цього бізнесу. Тому перше, ніж розпочати підприємницьку діяльність, перебуваючи у шлюбі, варто враховувати принцип спільності набутого у шлюбі майна.

За загальним правилом (ст. 60 Сімейного кодексу України), незалежно від форми ведення бізнесу (фізична особа-підприємець, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство тощо), все майно, набуте за час шлюбу, є спільним майном подружжя. Однак з будь-якого правила є виключення, і вказаний принцип може бути оспорений одним з подружжя. При цьому обов'язок доказування, що майно не є спільним, належить тому, хто це заперечує (постанови Верховного Суду України від 24 травня 2017 р. у справі №6-843 цс 17 та Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 р. у справі №372/504/17-ц).

Однак поспішати не варто, адже перше, ніж звернутися до суду, слід визначитись з предметом поділу — будуть то акції, статутний капітал, майно підприємства чи дохід ФОП. Головне питання: в якій формі сторона може отримати належну їй частину в спільному майні подружжя та як правильно сформулювати позовні вимоги, щоб її отримати? Розібратися у цьому допоможе наведена нижче судова практика, завдяки якій можна відстежити загальні тенденції захисту прав подружжя під час поділу спільного бізнесу.

Придбане за власні кошти майно поділу не підлягає

Все майно подружжя є спільним, окрім того, що було придбане за осо-

бисті кошти чоловіка чи дружини. Особистими можуть бути кошти або майно, які один з подружжя отримав до укладення шлюбу, що має підтверджуватися належними документами (договір купівлі-продажу майна, виписка з банківського рахунку тощо).

Відповідно до актуальної позиції Верховного Суду, належність майна до спільної власності подружжя визначається не тільки за фактом придбання його під час шлюбу, але й за спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Визначаючи право спільної сумісної власності, суд встановлює як факт набуття майна під час шлюбу, так і те, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя. Таким чином, головними критеріями поділу майна будуть час його набуття та кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття). У разі придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя таке майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане.

Майно, яке використовується в підприємницькій діяльності

Не за один рік сформувалася позиція судів щодо майна ФОП, яке використовується ним у професійній діяльності. Тут також діє загальне правило спільності майна подружжя незалежно від того, хто використовує його в підприємницькій діяльності. Однак зазвичай після поділу саме майно залишається у підприємця, а інший з подружжя отримує право на грошову компенсацію половини вартості такого майна.

Так, існує правова позиція, що майно ФОП, тобто майно для професійної діяльності члена сім'ї, яке придбане за кошти від його діяльності як підприємця і використовується в підприємницькій діяльності не в інтересах сім'ї, слід розглядати як його особисту приватну власність відповідно до ст. 57 СК України, а не як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, який підпадає під регулювання ст. 60, 61 СК України (постанова ВСУ у справі №6-1327цс15 від 18 травня 2016 р.). Хоча має місце і протилежна позиція, відображена у постанові Верховного Суду від 2 вересня 2020 р. у справі №318/1863/17, відповідно

факт того, що майно ФОП залишається його особистою приватною власністю, не позбавляє іншого з подружжя права на грошову компенсацію.

Під час здійснення поділу майна суд виходить з принципу рівності часток подружжя, а також з вимог ст. 71 СК України, відповідно до якої поділ спільного майна здійснюється шляхом виділення його в натурі або через виплату грошової компенсації вартості його частки у разі неподільності майна (ч. 2 ст. 364 ЦК). При цьому майно ФОП залишається у його власності. Так, відповідно до позиції Верховного Суду від 18 вересня 2019 р. у справі №296/10859/16-ц, «відповідно до ч. 3 ст. 71 СК України, речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя».

Таким чином, у разі доведення, що майно, яке використовується ФОП у підприємницькій діяльності, придбане за спільні кошти подружжя, воно не підлягає поділу, але його вартість враховується при поділі іншого майна подружжя або шляхом стягнення грошової компенсації за таке майно.

Майно, оплачене до шлюбу, залишається особистою приватною власністю

Цікава правова позиція відображена в постанові Верховного Суду від 2 червня 2021 р. у справі №711/1550/18. Позивачка звернулася до суду з позовом про визнання торгового павільйону спільною власністю подружжя. Суди дійшли висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог у частині визнання павільйону спільним сумісним майном подружжя, оскільки його було набуто (оплачено, оформлено договір купівлі-продажу недобудови) чоловіком до шлюбу, незважаючи на те, що право власності виникло вже в період шлюбу, а отже, таке майно не є спільною власністю.

Верховий Суд відмовив у задоволенні позову з наступних підстав: «Позивач не надала доказів того, що вона працювала над створенням торгового павільйону та вносила кошти на його розвиток, не довела, якою була вартість майна до його поліпшення та добудови, не надала належних та допустимих доказів того, що торговий павільйон істотно збільшився у своїй вартості саме внаслідок проведення переобладнання та ремонтних робіт, не зазначила розмір трудових і грошових витрат кожного з подружжя».

ПЕРШЕ, НІЖ ЗВЕРНУТИСЯ ДО СУДУ, СЛІД ВИЗНАЧИТИСЯ З ПРЕДМЕТОМ ПОДІЛУ — БУДУТЬ ТО АКЦІЇ, СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ, МАЙНО ПІДПРИЄМСТВА ЧИ ДОХІД ФОП

Викладене узгоджується з правовим висновком Верховного Суду України, висловленим у постанові від 16 грудня 2015 р. у справі №6-2641цс15 та у рішенні від 24 січня 2020 р. у справі №546/912/16-ц.

Повертаючись до питання, що означає «особисті кошти одного з подружжя», слід зазначити, що суди визнають особистими кошти, які були отримані одним з подружжя до реєстрації шлюбу, або ж отримані у спадок, подарунок, а також страхові виплати. Це має підтверджуватися доказами, а отже, джерело походження коштів на придбання спірного майна має бути повністю розкрито. Наприклад, суду слід надати договір купівлі-продажу майна, яке належало одному з подружжя до реєстрації шлюбу та було продане в подальшому для придбання іншого майна або реєстрації підприємства, а також виписку з банківського рахунку, яка підтверджує наявність коштів на момент купівлі та їх рух.

до якої «майно фізичної особи-підприємця (яке використовується для господарської діяльності ФОП) вважається спільним майном подружжя, як і інше майно, набуто в період шлюбу, за умови, що воно придбане за рахунок належних подружжю коштів».

Отже, головним критерієм у розмежуванні статусу майна ФОП буде джерело походження коштів для купівлі такого майна. Якщо це особисті кошти, майно залишається у ФОП без права компенсації, якщо кошти спільні, але майно використовується ФОП у професійній діяльності, іншому з подружжя виплачується грошова компенсація половини вартості такого майна.

Слід зазначити, що для визначення категорії майна «для професійної діяльності члена сім'ї» необхідно встановити, чи складають об'єкти матеріальну основу підприємницької діяльності особи, тобто чи може вона здійснювати професійну діяльність без цього майна. При цьому

СУДИ ВИЗНАЮТЬ ОСОБИСТИМИ КОШТИ, ЯКІ БУЛИ ОТРИМАНІ ОДИМ З ПОДРУЖЖЯ ДО РЕЄСТРАЦІЇ ШЛЮБУ

Таким чином, у разі, коли подружжя займається спільним ремонтом у новобудові, слід звернути увагу на збереження документів, які підтверджують проведення ремонтних робіт одним з подружжя.

Майно підприємства

У постанові Верховного Суду в складі колегії суддів другої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 квітня 2020 р. у справі №565/495/18 (провадження №61-1539св19) вказано, що «поділ майна подружжя здійснюється таким чином:

- ✓ по-перше, визначається розмір часток дружини та чоловіка у праві спільної власності на майно (ст. 70 СК України);
- ✓ по-друге, здійснюється поділ майна в натурі відповідно до визначених часток (ст. 71 СК України). При цьому за наявності спору не виключається звернення одного з подружжя з позовом про визнання права на частку в праві спільної власності без вимоги щодо поділу майна в натурі».

Відповідно до постанови Верховного Суду від 9 лютого 2021 р. у справі №607/6271/17, особа звернулася до суду з позовом про поділ майна, посилаючись на те, що чоловік за час перебування у шлюбі та за їх спільні кошти відкрив медичний центр. Позивач вказала, що всі сімейні заощадження та подаровані на весілля кошти сторони вклали в сімейний бізнес, однак 100% корпоративних прав цього підприємства належить чоловіку, і просила виділити їй у власність 50% майна підприємства та 1/2 доходів від його діяльності. Верховний Суд відмовив у задоволенні позову, оскільки в матеріалах справи відсутні докази, які вказували б на те, що майно набуте під час шлюбу, виділене з їх спільної сумісної власності та передане підприємству. Не вказана і його вартість та чи знаходиться майно на балансі підприємства.

Загалом майно, яке перебуває на балансі підприємства, належить підприємству, а не другому з подружжя, тож варто бути обережними ще на стадії укладення договорів купівлі-продажу. Якщо договір з боку покупця підписаний від імені юридичної особи, таке майно автоматично переходить у власність підприємства.

Вирішуючи дану категорію справ, Верховний Суд зазначає, що власником майна, переданого товариству у власність як вклад до статутного капіталу, є саме товариство, а інший

з подружжя має право на стягнення половини вартості такого майна. Для прикладу звертаємо увагу на актуальну практику Верховного Суду, який у постанові від 26 травня 2021 р. у справі №638/11812/15-ц дійшов наступних висновків.

Позивач у справі зазначила, що нерухоме майно, набуто під час шлюбу, було передане чоловіком в іпотеку без її згоди, а частину того майна чоловік переформив без її згоди на підприємство. Враховуючи викладене, позивач просила визнати іпотечний договір недійсним, витребувати майно та визнати його спільною сумісною власністю подружжя. Верховний Суд відмовив у позові, виходячи з наступного: «Грошові кошти, внесені одним з подружжя, який є учасником господарського товариства, у статутний капітал цього товариства за рахунок спільних коштів подружжя, стають власністю цього товариства, а право іншого з подружжя на спільні кошти трансформуються в інший об'єкт — право вимоги на виплату частини вартості такого внеску. Право власності на майно (тобто речове право) трансформувалося у право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимагати у відповідача як колишнього з подружжя виплати половини вартості внесеного майна».

Тобто фактично позивач обрала неналежний спосіб захисту порушених прав, оскільки після переформування чоловіком права власності на квартиру на підприємство (внесок до статутного капіталу) без згоди дружини така квартира перейшла у власність підприємства.

Отже, якщо спільно нажите нерухоме майно на момент розлучення перебуває у власності підприємства, дружина має право звернутися до суду з позовною заявою про поділ майна шляхом стягнення з чоловіка половини вартості вказаного нерухомого майна. При цьому не має значення, чи володіє її колишній чоловік на момент поділу майна часткою в такому підприємстві.

Таким чином, судова практика останніх років підтримує презумпцію спільності майна подружжя, якщо позовні вимоги викладені правильно та вірно визначено категорію майна для поділу. Хоча ідеальним сценарієм поділу бізнесу без сліз та суперечок є укладення шлюбного контракту, яким можна заздалегідь розділити між сторонами навіть той бізнес, який ще не створено. **ЮГ**

«Зелене світло» початку обігу земель сільськогосподарського призначення

inpraxi law.

Тетяна ГАНДЗЮК,
адвокат INPRAXI LAW

З 1 липня 2021 р. скасовано мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. Відтак, тепер фізичні особи мають право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею не більше 100 га. З 1 січня 2024 р. відповідне право набудуть і юридичні особи з обмеженням загальної площі ділянок у 10 тис. га. Що ж до іноземців, то можливість набувати право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення буде їм надана лише після схвалення цього на загальнонаціональному референдумі.

Що ж потрібно враховувати? По-перше, на даний час набувачами земельних ділянок сільськогосподарського призначення можуть бути лише громадяни України, територіальні громади та держава. Юридичні особи, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава та/або територіальні громади, набудуть відповідне право з 01.01.2024 р. Банки можуть набувати право власності на земельні ділянки лише в порядку звернення стягнення на них як на предмет застави і зобов'язані відчужити їх на земельних торгах протягом 2 років з дня набуття права власності.

По-друге, слід враховувати обмеження площі земельних ділянок, що можуть перебувати у власності фізичних та юридичних осіб. Так, загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України не може перевищувати 100 га (до 01.01.2024 р.), а юридичних осіб — 10 тис. га (з 01.01.2024 р.).

По-третє, на законодавчому рівні закріпили положення щодо з'ясування статусу покупця земельної ділянки, відповідно до якого

нотаріус при здійсненні нотаріальних дій зобов'язаний встановити особу покупця, перевірити, чи не накладено на нього санкції. Крім того, нотаріус як суб'єкт первинного фінансового моніторингу має право витребувати у потенційного покупця відомості та документи, що підтверджують джерела походження коштів для придбання земельних соток чи гектарів. І саме на нотаріусів покладається обов'язок перевірки обмежень щодо загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що перебувають у власності фізичної особи, а також юридичних осіб, учасником (членом, акціонером) яких вона є, шляхом зіставлення відомостей, отриманих з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Визначення ціни земельної ділянки — особиста справа продавця і покупця, предмет переговорів між ними. Проте до 2030 р. буде діяти мінімальний поріг, нижче якого ціна опускатися не може. Мінімальною ціною буде нормативна грошова оцінка ділянки. Звертаємо увагу, що розрахунки, пов'язані зі сплатою ціни земельних ділянок сільськогосподарського призначення за цивільно-правовими угодами, проводяться виключно у безготівковій формі.

Станом на 22 вересня у рамках ринку землі укладено 19 761 угоду. Лідерами за кількістю угод є Полтавська та Київська області. Це підтверджує, що на сьогодні громадяни України мають можливість реалізувати своє конституційне право на вільне розпорядження своєю власністю.

І пам'ятайте: перед покупкою земельної ділянки обов'язково треба провести юридичний аудит правової ситуації з землею, щоб переконатися, що ніяких юридичних проблем немає. **ЮГ**